

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

ОРГАНСКА СТОЧАРСКА ПРОИЗВОДЊА – НЕИСКОРИШЋЕНА ШАНСА СРБИЈЕ¹

Б. Катић, Мирјана Савић, Весна Поповић²

Резиме: Афирмација органске производње представља повратак човека природи и већем уважавању њених законитости. Тражња за производима органске производње је у порасту.

Србија има изванредне услове за значајно већу, како биљну, тако и сточарску органску производњу. Такође, има и савремено законодавство које уређује овај вид производње. Уз то, подржава заснивање овог вида производње стимулативним средствима из државног буџета. Ипак, овај вид производње, тек је у самом зачетку.

У раду се указује на: кретања органске сточарске производње у свету и Европи (ЕУ), стање ове производње, институционалне и природне услове за то у Србији, као и на основне препоруке за њено унапређење.

Кључне речи: органска сточарска производња, законодавство ЕУ и РС.

Увод

Органска производња, као посебан вид пољопривредне производње, сматра се основом одрживе пољопривредне производње. То је вид производње који највише испуњава захтеве очувања животне средине и

---

¹ Рад представља део истраживања на пројектима: "Мултифункционална пољопривреда и рурални развој у функцији укључивања Републике Србије у ЕУ" и "Стандардизација технолошког поступка традиционалне производње голијског сира применом аутохтоних бактерија млечне киселине у циљу заштите географских ознака," које финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије.

² Мр Бранко Катић, истраживач сарадник, e-mail: branko_k@mail.iep.bg.ac.rs; проф. др Мирјана Савић, виши научни сарадник, e-mail: mirjana_s@mail.iep.bg.ac.rs; др Весна Поповић, виши научни сарадник, e-mail: vesna_p@mail.iep.bg.ac.rs; Институт за економику пољопривреде, Београд, Волгина 15.

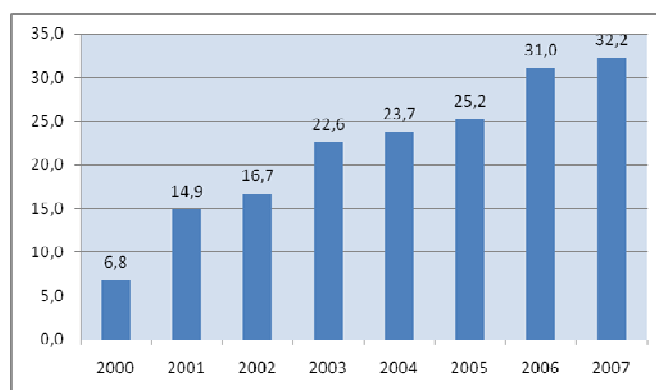
принцип одрживости. Заснива се на природним процесима, уз коришћење органских и природних минералних материја, без коришћења стимулатора раста, хемикалија које кваре животну средину и генетски модификованих организама. Органски производи су здравствено квалитетнији и нутритивно вреднији, па су, због склоности потрошача да их користе, све више тражени. Тражња повећава понуду, која се обезбеђује производњом. Ове околности, уз још увек бројна ограничења, чине да се органска производња и њено учешће у понуди и тржишту прехранбених веома брзо повећавају, да је све више произвођача који заснивају ову производњу.

Светски и Европски трендови у органској производњи

У 2007. години органска пољопривреда евидентирана је у 141 од 196 држава света (Willer, 2009).

Граф. 1. Површине земљишта за органску пољопривреду у свету (Kledal et al., 2007)

Graph 1. Land surfaces for organic agriculture in the world (Kledal et al., 2007)

Многе земље приступају органској производњи, популаришу је на одређени начин, доносе одговарајуће прописе, помажу је подстицајним средствима, остварују потребну контролу. У том погледу, посебно се истичу Аустралија, земље Европске уније, земље Латинске америке. Што се Србије тиче, ваља рећи да је овај вид производње присутан, да постоје прописи, који су на линији одговарајућих у ЕУ, да је нешто више произвођача у области биљне, него сточарске органске производње, али и да још увек не постоји довољно уређена, прецизна и обједињена евиденција у овој области. Уз

ограничења материјалне природе, недовољне организованости, недовољне информисаности потенцијалних произвођача, несређености тржишта и поузданости пласмана, и друго, треба имати у виду да за овај вид производње у Србији постоје веома погодни природни услови, како за биљну, тако и за сточарску органску производњу, и да је то погодна прилика, да се тај вид производње шири.

Са 32,2 милиона хектара органског пољопривредног земљишта управља више од 1,2 милиона произвођача у 2007. Око једне трећине органских површина у свету - скоро 11 милиона хектара-налази се у земљама у развоју, а око 31 милион хектара су органске дивље области. На глобалном нивоу, органске површине земљишта повећане су у 2007. за скоро 1,2 милиона хектара у односу на стање из 2006. У Европи, органске површине повећане су за 0,33 милиона хектара (4 %), а за 0,18 милиона хектара (27 %) у Африци .У Африци има готово 900.000 хектара сертифициваног органског пољопривредног земљишта и 530.000 произвођача.

Слика 1. Површине земљишта за органску пољопривреду по регионима 2007.
Picture 1. Land surface for organic production, by regions 2007. (Willer, 2009)

Укупне органске области у Азији је око 2,9 милиона хектара и 230.000 произвођача, у Европи 7, 800.000 ха и 200.000 фарми, у Латинској Америци 6,400.000 ха и 220.000 произвођача, у Океанији 7.222 произвођача управља са 12,100.000 ха (Willer, 2009).

Вредност органске производње глобалног тржишта је била од око 23 милијарди долара у 2003., 33 милијарди долара у 2005., 40 милијарди долара у 2006. (Yu, 2007) и 60 милијарди долара у 2007. години (Yang and Jie, 2008).

Табела 1. Десет држава с највише површина под органском пољопривредом 2006.

Table 1. Ten countries with the most areas under organic agriculture 2006.

Земља	Површине у милионима ха
Аустралија	12,3
Кина	2,3
Аргентина	2,2
УСА	1,6
Италија	1,1
Уругвај	0,9
Шпанија	0,9
Бразил	0,9
Немачка	0,8
Велика Британија	0,6

Извор: Тадић, (www.undp.hr)

У свету се у 2007. години органском пољопривредом бавило 633.891 сертификованих газдинстава и далеко већи број несертификованих, нарочито у земљама у развоју. Највише органских газдинстава имају Латинска Америка (32%) и Европа (28%), док их је најмање у Северној Америци (2%) и Океанији (1%), што, обзиром на површине под органском пољопривредом на овим континентима, у потпуности демантује тврдњу да је органска пољопривреда примењива само на малим газдинствима (Тадић, 2008).

Органска производња – европски ниво. Од 1985-1987. године сертификованих је површина под органском пољопривредом у Европи било тек неких стотинак хиљада хектара. Брзи развој органске пољопривреде у готово свим европским земљама датира од почетка 1990-тих година. Крајем 2005. године у Европи је било близу 190.000 сертификованих газдинстава са површинама од 6,9 милиона хектара. Италија има највећи број сертификованих газдинстава и највише површина под органском пољопривредом. Као и ранијих година, Италија је, у области Медитерана, на првом месту међу десет земаља са органским површинама. Са повећањем од 900.000 хектара, укључујући природне пашњаке и дивље области, Србија је на другој позицији, а следе Шпанија, Француска и БиХ.

У протеклој деценији у Европи је **органска сточарска производња** доживела брз раст (Таб. 2).

Годишњи раст тржишта органских производа у Европи креће се између 10-15%, а продаја ових производа у Европи достиже око 16 милијарди евра у 2007. Највећи тржиште органских производа у 2007. је у Немачкој са прометом од 5,3 милијарди евра (2008: 5,8 милијарди евра), а следе Велика Британија (2,6 милијарде евра), Француска и Италија (по 1,9 милијарди евра).

Табела 2. Број стоке у органској производњи у Европи (у хиљадама)
Table 2. Number of livestock in organic production in Europe (in 000)

	2000	2003	2004	2005	2006
Говеда	228	766	1.342	1.298	1.529
Овце	46	1.454	1.857	2.260	2.593
Козе	19	321	351	467	493
Свиње укупно					
-товљеници	114	235	305	388	403
-крмаче	88	176	190	253	254
-остале свиње	8	40	34	41	46
	19	19	15	26	44
Живина					
укупно	1.561	6.594	8.665	8.735	10.937
-носиље	948	4.381	5.204	5.825	6.809
-бројлери	427	8.020	8.318	7.609	8.933
-остала живина	186	919	221	311	3

Извор: www.perstorp.com

Правни оквир органске пољопривреде у ЕУ. ЕУ предњачи у светској органској пољопривреди и производњи органске хране захваљујући сталној **финанцијској подршци** (додела бесповратних средстава у склопу државних и регионалних програма руралног развоја), **стабилном правном оквиру** и **правној заштити** произвођача органске хране од нелојалне конкуренције и **Европском акцијском плану** и **националним акцијским плановима** за органску пољопривреду и производњу органске хране (Тадић, 2008).

Европска заједница је донела Уредбу (ЕЕЦ) No 2092/91, којом су прописана правила производње, обележавања и контроле органских пољопривредних производа. Уредба је доживела бројне измене и допуне: (ЕЦ) 1935/95, (ЕЦ) 1804/1999, (ЕЦ) 223/2003 и (ЕЦ)392/2003, (ЕЦ) 94/92, (ЕЦ)3457/92, (ЕЦ) 529/95 и (ЕЦ) 1788/2001, а 2000. установљен је заштитни

знак Европске Комисије за добровољно обележавање органских производа. Употреба знака дефинисана је Уредбом (ЕС) 331/2000 .

У 2007. донета је Уредба Савета (ЕС) No 834/2007 о органској производњи и означавању органских производа, којом се опозива Уредба (ЕЕС) No 2092/91. Ступила је на снагу 1.1.2009. с тим да ће нека правила везана за обележавање ступити на снагу 1.7.2010. године.

У 2008. години су усвојене и две Уредбе Комисије: (ЕС) No 889/2008 са детаљним правилима о производњи, означавању и контроли-надзору, укључујући и њену прву измену и допуну и (ЕС) No 1235/2008 са правилима о увозу органских производа из трећих земаља.

Природни услови за органску производњу у Србији

Када се имају у виду строго прописани услови које треба испунити за заснивање органске производње, онда се за Србију може констатовати да за то постоје надпросечно повољни природни услови.

Србија је претежно рурална земља, а управо на тим подручјима се одвија највећи део пољопривредне производње, где се и налазе ресурси за обављање те делатности. Рурална подручја су мање развијена, што је њихов хендикеп, али имају и извесне предности, јер су ове средине еколошки значајно очуваније. Опет, и међу руралним подручјима постоје огромне разлике, како у погледу степена развијености, тако и у погледу очуваности животне средине. Брдскопланинска, а посебно планинска подручја Републике, у правилу су на нижем степену развоја, пољопривредно земљиште је највећим делом еколошки исправно, имају виши квалитет воде и чистији ваздух. Ова подручја имају веће површине под шумом, а у укупним пољопривредним површинама пашњаци и ливаде заузимају неупоредиво веће површине од просечних за Републику.

Према доступним подацима¹, планинска подручја Републике обухватају површину од 19,4 хиљаде км², што чини 22% њене површине. Без КиМ, планинска подручја Србије налазе се на површини од 15,02 хиљаде км². Како на подручју АП Војводине, таквих подручја нема, она припадају Централном делу Републике, што чини око 27% тог дела територије. Од тих површина, на пољопривредне површине односи се 787,7 хиљада хектара, површине под шумом 650,1 хиљаду хектара, а на неплодне површине 64,

---

¹ Стратегија просторног развоја Републике Србије – студијско аналитичка основа: Коришћење пољопривредног земљишта, Републичка агенција за просторно планирање, Београд, април, 2009. године.

хиљаде хектара. На овим подручјима налази се 1031 насеље са 88.195 домаћинстава и око 320 хиљада становника. Ливаде и пашњаци, односно травњаци, уз шумско богатство, су најзначајнији ресурс ових подручја. То је основна претпоставка за пољопривредну производњу са тежиштем на сточарској производњи, која је некада и била веома заступљена у овим пределима¹. То више није случај, јер су ова подручја захваћена процесима депопулације у читавом периоду после Другог светског рата, а садашњи житељи су у одмаклом старосном добу. Опоравак макар неких од ових подручја могућ је уз издашну помоћ државе и уз адекватне развојне планове, на линији усклађених политика, аграрне, политике руралног и регионалног развоја, као и политике очувања животне средине. Један од праваца интензивнијег коришћења ових простора, јесте да се дужна пажња посвети заснивању органске сточарске производње. У ствари, већ постојећа производња, у доброј мери представља органску производњу, имајући у виду да се стока напаса на пашњацима који су еколошки чисти, да се храни сеном са исто тако еколошких ливада, да се претежно гаји на отвореном (испаша), да се напаја чистом водом и да удише чист ваздух. Потребно је, уз материјалну подршку, спроводити одређени вид обуке код произвођача, и организовати их у одговарајућа удружења, која ће се бринути о свим аспектима ове производње.

Домаћа регулатива органске производње

Регулатива заснивања и одвијања органске производње доста је строга. У нас је регулисана посебним **Законом о органској производњи и органским производима**² и низом правилника. Када је у питању сточарска органска производња, према Закону: она се може засновати на производним јединицама у чијем саставу се налазе пашњаци или друго земљиште на коме се производи сточна храна или се обезбеђује сточна храна за коју је издат сертификат; укључивање сточарске производње у органску производњу може почети најмање годину дана од дана укључивања земљишних парцела у органску пољопривреду, или када се обезбеди органски произведена храна за стоку са наведених парцела; методама органске сточарске производње утврђују се избор врста и раса животиња, начин узгоја, исхрана и здравствена заштита животиња, транспорт и клање животиња, као и поступак са

¹ Све до половине прошлог века у овим (планинским) подручјима укупна пољопривредна производња је била органска у најбољем смислу тог значења. Одвијала се у целини на природан начин, без икаквих хемијских и других средстава и стимулатора раста, а репродукција у сточарству се одвијала природним парењем.

² Службени гласник РС, бр. 62/2006.

животињама које су набављене са других фарми. Уз то, регулисано је означавање и начин прераде ових производа, њихово паковање, складиштење и транспорт, као и декларисање и сертификација.

Законске одредбе детаљније се разрађују подзаконским прописом – правилником, који у складу са Законом доноси Министар пољопривреде¹. Од значаја је и Закон о добробити животиња (Службени гласник РС, бр. 41/2009).

Више година уназад издвајају се извесна подстицајна средства за унапређивање органске производње, како биљне, тако и сточарске.

Стање органске производње у Србији

Нажалост, о стању органске производње у Србији, још увек нема поузданих података. Још се тачно не знају површине на којима се заснива овај вид производње, јер се барата са 1150 хектара обрадивих површина, с тим што се претпоставља да је тих површина макар два до три пута више. Истовремено, процењује се да би те површине могле да се повећају на 600 хиљада хектара (<http://www.agropress.org.rs/>), или за преко 500 пута више². Званично, на сајту Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, постоје само четири овлашћене организације за сертификацију органских производа, али Министарство сматра да је „на терену тај број далеко већи, јер има доста таквих кућа које нису овлашћене и над којима Министарство нема никакав надзор“. По ставу ПК Србије „Број газдинстава и површине на којима се примењују методе органске производње у Србији су веће. Међутим,.. не располаже се подацима о произвођачима чију производњу сертификају организације које немају овлашћење Министарства“. Оваква запажања изазивају велику сумњу, и налажу бројна питања, поред осталог, ко такве куће ангажује, ко признаје њихове исправе, а ко плаћа њихов рад. Уколико су то стране организације, чије сертификате признају купци у иностранству, због чега нису у евиденцији нашег Министарства. Такође, налазимо и списак од 58 евидентираних произвођача у органској производњи, **од чега је само шест у сточарској производњи**. Један од њих се бави узгојем коња, јунади и свиња, двојица узгојем пчела, један гаји кокошке

¹ Закон је донет 2006. године, али нови правилник о органској сточарској производњи није, него се примењује постојећи, донет 2002. године (Сл.лист СРЈ, бр. 51/2002.).

² У извештају о стању животне средине у Републици Србији за 2008. годину, налазимо податак да се органска производња заснива на 596 хектара, од чега је 330,4 хектара сертифицивана производња, а 265,6 хектара је у процесу конверзије. Подаци из ПК Србије, говоре да је у 2009. било 1023 хектара под органском производњом.

носиље, што значи да се бави органском производњом јаја, један гаји говеда, и још један телад и јунице. Од ових шест произвођача, један је са подручја Војводине (општина Алибунар), један са подручја Београда, тројица из југоисточног дела Републике (Сврљиг, Пирот, Димитровград) и један из Ужица. Од ових произвођача, само два имају и биљну органску производњу (један само житарице, а други житарице, воће и поврће). Интересантно је да је са подручја Златиборског округа регистрован само један пчелар, а са подручја Рашког округа ни један произвођач у органској сточарској производњи, што јасно говори о њеној занемарености, управо на подручјима која имају изузетне природне погодности за то. Претпоставка је да је основни разлог, управо недовољна информисаност о битним аспектима ове производње. Осим тога, не зна се обим ове производње. Не располаже се ни подацима о тржишту на коме се пласирају ови производи (домаће, извоз). Такође, нема података ни о спољнотрговинској размени органских производа, нити наша статистика прати такав промет, али не прикупља ни податке о обиму производње, што би свакако требало увести у статистичка истраживања. Постоје само парцијални подаци и о удружењима произвођача ових производа. Доступни су подаци о Удружењу за органску храну Tetras из Суботице (www.tetras.org.rs), које је основано још 1990. године, са циљем да допринеси унапређењу органске производње. Такође, током 2009. године основана је Национална асоцијација за развој органске производње „Србија органика“, са циљем да „окупи све произвођаче такозване здраве хране и сва удружења из те области, а све ради подршке развоју органске производње и повећања површине под сертификованом органском производњом“ (www.agropress.org.rs/).

Свакако да постоје разлози, због неповољног стања и у овој области наше пољопривреде. Они су институционалне, организационе и финансијске природе. Закон из 2000. године, донет тада на савезном нивоу, није практично ни заживео, јер се у међувремену држава распала. Нов закон је донет 2006. године, али се каснило са делом подзаконских прописа. Често су мењани и први људи надлежног министарства, што је резултирало и различитим организационим променама у Министарству. У међувремену, помиње се доношење новог закона из ове области, са образложењем да тек сада решења постају усаглашена са регулативом ЕУ и потребом увођења реда у овај вид производње. Не спорећи унапређење регулативе, која се, као што смо видели, одвија и у ЕУ, и потребу да наша решења буду усаглашена са њеном, честе измене, свакако нису пожељне, јер дестабилизују произвођаче, као и друге учеснике у овој области. За „увођење реда“, ни постојећи прописи нису представљали оргграничење. Једноставно, нису се спроводили. Наши произвођачи су економски слаби, а заснивање органске производње није јефтино. Оно изискује финансијска средства, више радне снаге,

прилагођавање парцела органској производњи, вођење прописаних евиденција, чему они још нису вични, и сл. Несигурно је и тржиште, посебно што је тешко обезбедити континуитет испорука, а то је један од основних услова да се и овом производњом више баве канали продаје. У том погледу, сточарска органска производња има предност, имајући у виду да није сезонског карактера, као што је чест случај са биљном органском производњом. Недовољна информисаност о могућностима и предностима, као и о технологији и поступцима у производњи, такође ограничавајуће делују на бржи и већи напредак у овој области. Едукативне активности су пресудне за ту врсту проблема.

Закључак

Обим органске производње се у свету и у ЕУ брзо повећава. Све већа тражња ових производа, условљена је њиховом високом здравственом и нутритивном вредношћу, а производња задовољава данас важећи принцип одрживости. Све већа свест о потреби што здравије исхране, о заштити животне средине и висок стандард у земљама развијеног дела света увећавају тражњу, а тиме и производњу органских производа. У овој производњи постоји строга регулатива и контрола. Приноси су мањи него у конвенционалној производњи, али су цене ових производа веће, тако да су произвођачи и економски мотивисани за органску производњу. За њено успешно одвијање, потребна је и усклађеност биљне и сточарске органске производње.

У Србији је овај вид производње у зачетку, иако за то постоје целовита регулатива и изванредни природни услови. Потребни су значајни потези и координиране активности, на више нивоа и у више праваца, како би се стање побољшавало. Услове за отпочињање и ширење органске сточарске производње, посебно у планинским пределима Србије, треба користити колико ради саме те производње (корисне за све), толико и ради успоравања или заустављања пражњења тих подручја, што би значило и спречавање губитка огромних природних ресурса, који се ту налазе.

Литература

1. Al-Bitar Lina (2008): *Organic farming in the Mediterranean: towards further development*, Cineam Analytical notes.
2. Katić B., Cvijanović D, Claudiu Cicea: *Organic production in function of environment protection in Serbia – condition and regulations*, *Ekonomika poljoprivrede*, br. 3, 237-338.

3. Закон о органској производњи и органским производима (Сл. гласник РС, бр. 62/2006).
4. Извештај о стању животне средине у Србији у 2008. години, Агенција за заштиту животне средине, Београд, 2009. (<http://www.sepa.sr.gov.yu/>).
5. Kledal P.R, Qiqo Y.H., Egelyng H., Xi Y.G., Halberg N. and Li H J., (2007): Organic food and farming in China, The world of organic agriculture – Statistics and emerging trends, IFOAM-Fibl, 114-119.
6. Правилник о условима које треба да испуњава правно лице које издаје сертификат, односно ресертификат за органске производе и о начину њиховог издавања (Сл. гласник РС, бр. 62/2006).
7. Ракић Беба, Ракић Мира (2009): Управљање маркетингом органске хране, Економика пољопривреде, бр. 3, 343-517.
8. Тадић Р. (2008): Европски акцијски план за еколошку пољопривреду и производњу хране, (www.undp.hr).
9. Hovi M., Sundrum A., Thamsborg S.M., Animal health and welfare in organic livestock production in Europe: current state and future challenges Livestock Production Science, Volume 80, Number 1, pp. 41-53(13),2003.(www.organic.aber.ac.uk/statistics/europe2008.shtml).
10. Willer Helga, Organic Agriculture Worldwide: Current Statistics ,The World of Organic Agriculture, 2009, 19-23.
11. Yang and Jie, 2008 H.Q. Yang and Y.L. Jie, Recent development of organic farming in the world and the development strategy of organic horticulture in China, Acta Horticulturae Sinica 35 (3), pp. 447–454, 2008.
12. Yu, 2007 X.D. Yu, The characteristics and market analysis of international organic food industry, Heilongjiang Economic and Trade 4, pp. 27–29. View Record in Scopus | Cited By in Scopus (0), 2007.
13. www.minpolj.gov.rs;
14. www.perstorp.com;
15. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/>;
16. <http://www.agropress.org.rs/tekstovi/11184.html>;
17. <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/.html>;
18. www.terras.org.rs.

Примљено: 16.01.2010.

Одобрено: 25.06.2010.

ORGANIC LIVESTOCK PRODUCTION – SERBIAN UNUSED CHANCE

Branko Katić, M.A., Mirjana Savić, Ph.D., Vesna Popović Popović, Ph.D
Institute of Agricultural Economics, Belgrade, Serbia

Summary

The affirmation of organic production represents a man's return to nature and more significant appreciation of its legality. The demand for the products of organic production is increasing.

Serbia has extraordinary terms for significantly higher organic production, as plant, as well as livestock. It also has modern legislation which regulates this kind of production. Besides, it supports foundation of this form of production, by stimulating assets from the government budget. However, this form of production is only in the beginning.

In the paper was pointed out to: courses of organic livestock production in the world and in Europe (EU), condition of this production, institutional and natural terms in Serbia for the same production, as well as on basic references for its improvement.

Key words: organic livestock production, legislation of EU and RS.

Author's address:

Mr Branko Katić
Institut za ekonomiku poljoprivrede
Volgina 15
Beograd, Republika Srbija
e-mail: branko_k@mail.iep.bg.ac.rs